

1. НАУКА – ПРАКТИЦІ

Лідія Іванівна Ткаченко,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ

УДК 37:159.922.27

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІ НОТАТКИ ЩОДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНИХ УЧНІВ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ

Обозначено, что на сегодня задание социализации учащейся молодежи затрудняется особенностями информационного общества, среди которых Интернет-технологии. Наблюдая угрозы стихийной социализации в Интернет-пространстве, автор обращает внимание на возможность и необходимость целеустремленного использования Интернет-технологий для социализации учащихся. Обращает внимание на субъект-субъектные отношения участников учебно-воспитательного процесса с использованием Интернет-технологий с целью управляемой социализацией личности.

Ключевые слова: Интернет-пространство, стихийная социализация, управляемая социализация, использование сетевых технологий.

Currently, the task of socializing student youth is complicated by the peculiarity of the information society as Internet technology. Emphasizing the threats of spontaneous socialization in the Internet space, the author notes the possibility and the need for purposeful use of Internet technologies for the socialization of students. The subject-subject relations of the participants of the educational process with the use of Internet technologies for the purpose of controlled socialization of the personality are emphasized.

Key words: Internet space, spontaneous socialization, managed socialization, use of network technologies.

Нові інформаційні технології стали важливим складником повсякденного життя, особливо молодших поколінь. Старше покоління спостерігало за тим, як з'являлися та поступово об'єднувалися в єдину інформаційно-комунікаційну мережу комп'ютери, набували поширення оптичні системи передачі значних обсягів інформації на будь-які відстані, вдосконалювалися мобільні телефони, виникали мережі бездротового зв'язку тощо. Сьогоднішні учні ЗНЗ сприймають зазначене як належне, в їхньому сприйнятті сучасного світу «так було завжди». У цьому полягає сутність науково-технічного прогресу, який змінює не лише технічні характеристики матеріального світу, що оточують людину, а й соціальні та культурні умови існування особистості, а отже, її саму.

Філософське осмислення проблеми застосування інформаційних технологій є актуальним, оскільки філософія аналізує й узагальнює феномен у всіх

аспектах і дає підґрунтя іншим надбудовним явищам. Результат філософського аналізу надає можливість формувати нове мислення, здатне продукувати ідеї, концепції та програми діяльності, що спрямовуватимуться на подолання наявних проблем. Філософська парадигма завжди передує парадигмам вузьких галузей і конкретних аспектів життя соціуму, зумовлюючи зміни, зокрема в освіті, педагогічних підходах тощо.

Соціальний розвиток особистості або соціалізація, триває впродовж життя людини. Навчання посідало центральне місце серед агентів соціалізації, оскільки забезпечує оволодіння випускником затребуваних компетенцій, достатніх для вступу в самостійне життя. Однак останніми роками Інтернет набуває функцій стихійного соціалізатора дітей та молоді. Ні суспільство, ні система освіти, ні особистість не готові до кардинальних змін усталеної парадигми соціалізації особистості в суспільстві.

Проблеми інформаційного суспільства та застосування Інтернет-технологій у сучасній освіті є предметом розгляду багатьох досліджень філософсько-освітньої тематики. У працях В. Андрущенко, В. Бикова, С. Коноплицького, В. Кременя, О. Петренка, С. Сумченка, Н. Хамітова, В. Цикіна, О. Чернявської та ін. подано методологічне осмислення ролі та місця інформаційно-комунікаційних технологій у сучасному суспільстві, антропологічні основи застосування інформаційних і мережевих технологій в освіті, значущість новітніх технологій для розвитку людини.

Метою статті є аналіз філософського погляду на соціалізацію учнів засобами Інтернет-технологій.

Соціалізація особистості як процес засвоєння суспільного досвіду, культурних цінностей, соціальних ролей, норм і правил поведінки, на засадах чого здійснюється формування соціально значущих якостей особистості, що дають змогу брати повноцінну участь в житті суспільства, останніми роками суттєво корегується стихійною соціалізацією особистості, завдяки їй входженню в інформаційне суспільство. Основним агентом стихійної соціалізації стають інформаційно-комунікаційні технології, найдоступнішою з яких є Інтернет і контент Інтернет-простору.

Проблема соціалізації засобами Інтернет має декілька ракурсів, що підлягають філософсько-освітньому осмисленню. *По-перше*, усвідомлення завдань соціалізації на сучасному етапі цивілізаційного розвитку. *По-друге*, це тлумачення інформаційно-комунікаційних технологій як агента соціалізації, а також причинно-наслідкових зв'язків, що породили ситуацію стихійної Інтернет-соціалізації підлітків. *По-третє*, дії вчителя з метою вдалої соціалізації учнів, що забезпечує не лише успішну самореалізацію випускників ЗНЗ, а й інноваційний розвиток суспільства. У загальному контексті компетенції, що дають змогу розв'язувати максимально широке коло практичних задач (соціалізацію особистості), на думку В. Кременя, можна об'єднати у п'ять груп:

1) *соціальні знання*, що визначають міру орієнтованості індивідуума в навколишньому світі (соціальне оточення, середовище проживання, орієнтування в часі, географічна, політична, економічна орієнтація тощо). Важливим аспектом є систематизація, оскільки особистість стикається з ними не в логіці науки, а в логіці життя;

2) *вербальна сфера* розкриває здатність до самостійної активності у сфері мовного висловлювання (володіння формами мовного висловлювання, діалогу, дотримання етикетних форм спілкування тощо). Особливої значущості набуває здатність до активних мовних дій. Рівень розвитку вербальних здібностей визначає успішність оволодіння як теоретичними знаннями, вираженими у формі навчальних текстів, так і практичними навичками, оскільки структура сучасного навчання передбачає наявність у людини розвинутої здібності до мовних висловлювань та комунікацій;

3) *інтерактивна сфера* розкривається через вміння самостійно організувати взаємодію з іншими

людьми та підкорятися вимогам у групових діях (уміння прийняти групове завдання, виконувати спільні дії, дотримуватися групових норм, ієрархічних відносин тощо);

4) *сфера оцінювальних та самооцінювальних відносин* визначає специфіку ставлення до себе і до оточуючих (глобальне самооцінювання, а також за окремими показниками, глобальне оцінювання членів соціуму та вміння порівнювати себе з ними). Самооцінювання – це складне динамічне особистісне утворення, особистісний параметр розумової діяльності, що виконує регуляторну функцію й обслуговується комунікативними вміннями, проявляється у ситуаціях спілкування;

5) *мотиваційна сфера* у широкому розумінні – це те, що спонукає людину до певної діяльності, те, заради чого таку діяльність здійснюють [2].

Особливістю інформаційного суспільства є формування нового світосприйняття й особливого світогляду, які формуються під впливом інформаційних технологій та Інтернету. Неконтрольована, стихійна соціалізація дітей та підлітків, що відбувається завдяки Інтернет-мережі містить ризики, які не можна ігнорувати. На думку Б. Пружиніна, будь-яке технічне досягнення є амбівалентним за соціальними та культурними наслідками, а підсумковий соціокультурний результат технічного прогресу залежить від наших соціальних і культурних зусиль, точніше, підсумок створюється нашими зусиллями [6]. Разом із незаперечними цінностями (демократичністю, доступністю, суб'єктністю тощо) Інтернет, враховуючи те, що його контент використовує незріла, недосвідчена особистість, зумовлює сумнівні, а переважно – негативні впливи.

На сучасному етапі кількість інформації, що наявна в Інтернеті, та технології її подання набагато перевищують можливості сприйняття окремої людини для її осягнення, усвідомлення та перевірки. Таким чином, зацікавлений користувач мережі, позбавлений можливості відбору інформації, оскільки за нього це нав'язливо здійснюють інші. Тому він перетворюється на пасивного споживача.

Комп'ютерні технології, за допомогою яких можна віртуалізувати реальність, в ролі останньої, можуть представити не лише її викривлення, а й протилежність, що неминуче призводить до конфлікту особистості – когнітивного чи ментального. Наприклад, розглянемо популярне звернення учнівської аудиторії до Інтернету як джерела навчальної інформації на рівні з друкованими та електронними підручниками і посібниками. Користування додатковими осередками знань, що розширюють та формують світогляд людини, яка вміє орієнтуватися серед множини джерел, завжди заохочувалося. Проте Б. Пружинін вважає, що можливість отримувати наукову інформацію безпосередньо через Інтернет і одразу виставляти її в мережу, позбавляє інформацію проходження експертного оцінювання. Таким чином, руйнується сформована і налагоджена на засадах комунікації наукових громад ще в позаминулому столітті збалансована експертна

система, що забезпечувала відсіювання сумнівної інформації. Дослідник зазначив, що популяризатори науки полюбляють розповідати про те, яких зусиль доклав той чи інший науковець для того, щоб подолати експертні бар'єри в наукових комунікаціях, забуваючи про те, скільки сил учених було збережено, завдяки відсіюванню псевдонаукової інформації [6]. В умовах вибору між реальністю та віртуальним світом, споживач (учень) часто довіряє віртуальному світу, який не лише безпечніший, а й (завдяки спеціально створеним й використовуваним технологіям організації та подачі контенту) переконливий та привабливий.

Експерти зазначають, що розвиток інформаційного суспільства створює загрози для фундаментальних механізмів самоорганізації «Я-людина». Відбувається втрата самоідентифікації внаслідок захоплення нав'язуваними ідентичностями віртуального світу ігрової та іншої продукції, широко пропонованої в Інтернет-середовищі. Інтернет, електронні ЗМІ наросують «нові поверхи» віртуальної реальності. Людина живе в ній і нею. Будучи особливою формою буття, віртуальна реальність формує нові потреби, гедоністські орієнтації, фобії, ролі та пози, ігрові образи «власного Я». Виникає паралельне квазі-життя з критеріями реальності, що породжує розщепленість свідомості, ціннісно-смыслову екзистенційну децентрацію. Нарощується стан невизначеності не лише на рівні оцінювання поточної інформації, а й на критеріальному рівні, тобто порушуються, «розмиваються» ті підмурки, завдяки яким можливо будь-що прийняти / не прийняти, в будь-що повірити / не повірити, відбувається різке зниження критеріальних (а тим самим і критичних) реєстрів визначеності [6]. Логічно, що такий стан свідомості є загрозливим для дорослої людини, не кажучи про дитину, норми та цінності якої перебувають на стадії формування і не досягли рівня особистісних установок та орієнтацій.

Ще однією суттєвою загрозою духовному світу людини в епоху інформаційного суспільства є невідповідність ментальних основ особистості, що визначають переважну більшість її характеристик (містять сутнісну людську особливість та досить повільно змінюються). На думку Д. Дубровського, то була ментальність, що підносила до вищого ціннісного рангу новацію саму по собі (з її кількісними параметрами: ще більше, далі, вище, швидше тощо). У ній мислення творця новації відключено від осмислення можливих негативних наслідків та відповідальності. Потрібно, щоб думка концентрувалася на завданнях прогнозу, безпеки, протидії деструктивних тенденціях, збереженні та зміцненні життєстійкості, земної системи в єдності її біологічних і соціальних складників [6]. Сьогоднішня ментальна платформа використовує як основу такі питання «З якою метою?», «Які наслідки?», «Чи потрібно?». Відповіді на них допоможуть чітко відрізнити інновації від псевдоінновацій, прогрес від трафарету, а справжній успіх від презентизму.

Специфічна картина світу Інтернет-простору, що захоплює увагу учня, пропонуючи йому активну

участь у віртуальному житті, досить часто не має нічого спільного з реальним життям, проте задовольняє підсвідомі інстинкти. Так, О. Крутько, Т. Рубанцова зазначають, що це призводить до відчуженого ставлення сучасної людини до світу. Відчуження може розумітися як: відрив від світу та загального процесу; відчуження людини від власної природи, тобто ухилення від шляху, заданого природою чи сутністю. Проблему відчуження можуть розглядати в різних контекстах, а саме як:

1) будь-яке опредмечування людської діяльності, де прояв діяльності набуває матеріальної форми та відділяється від людини;

2) уречевлення суб'єкта, поневолення його продуктами / продукцією власної діяльності;

3) психічний стан людини, так і відчуття власної несвободи або маніпуляції з боку зовнішніх сил [5].

Якщо перша позиція є проявом праксису людини та містить природний, позитивний характер, то дві інші є виявом відчуження як негативного явища. Особливо небезпечною є третя позиція, що відображає ускладнення в розвитку особистості учня. Особливо загрозливою ця ситуація є, коли суб'єкт (учень) її не усвідомлює (найчастіше так і буває).

У контексті сучасних досліджень з проблеми відчуження підлітків, О. Крутько й Т. Рубанцова виокремлюють такі типи особистісного відчуження: *емоційне, когнітивне, соціальне та поведінкове*. Від емоційного відчуження потерпають учні, в яких у ранньому дитинстві не було закладено емоційний фундамент – довіра до навколишнього світу, пізнавальна активність, комунікабельність. Такі учні прагнуть позбавитися від необхідності розв'язувати незнайомі задачі. Вони постійно перебувають у тривожному очікуванні, залежать від думки оточення. Відчуження на когнітивному рівні формується в ранньому шкільному віці через усвідомлення відсутності спільності інтересів, почуття самотності, байдужості однолітків. Особистість, яка пережила відчуження на когнітивному рівні, постійно перебуває у напрузі та стані дисонансу. Соціальний тип відчуження частіше виявляється у підлітковому віці, коли рольовий конфлікт, напруженість та фрустрація заважають особистості інтегруватися в соціальну систему, призводять до засвоєння хибних цінностей та мотивацій. Відчуження в поведінці виявляється у нездатності адекватно оцінювати ситуацію, передбачити наслідки дій, подолати емоції [там само]. Різні причини та наслідки викривлення особистісного розвитку призводять до особистісного відчуження, що створює проблеми соціалізації учнів, ставить під сумнів їхній гармонійний розвиток, а отже, подальшу успішність. Це особливо стосується обдарованих дітей, оскільки порушення розвитку некогнітивних навичок (соціалізації), що залежить від соціальних впливів оточення [4], створює ускладнення як для формування обдарованості (привести до її «затухання» або спотворення), так і для цілісного розвитку особистості.

Слушно зауважує В. Андрущенко: «в українській педагогіці існує стійка та справедлива думка про

те, що впроваджуючи нове, ми не маємо відкидати те, на чому тримається освіта і виховання, а саме – технологій суб'єкт-суб'єктної взаємодії науково-педагогічного працівника і студента, ефективність яких підтверджена практикою з часів Платона. Важливим є також те, що освіта в Україні здійснюється на особистісному принципі (В. Кремень). Подібна вимога стосується процесу інформатизації освіти, а це означає, що ми маємо дотримуватися зважених підходів, прогнозувати найближчі та віддалені наслідки» [1].

Необхідно враховувати, що нові техногенні фактори, до яких належать й інформаційні технології, постійно змінюють нашу соціокультурну дійсність. Бути осторонь цих змін середня освіта не може, оскільки це може призвести до втрати нею статусу центрального агента соціалізації молодого покоління, яким вона була до цього часу. З кожною новацією інформаційно-комунікаційного світу збільшується дистанція між учнями, для яких новації – це природний, очікуваний, звичний і бажаний процес, та вчителем, який має докладати зусиль для опанування інновацій, аби залишатися для учнів адекватним у виконанні професійних обов'язків. Таким чином, соціалізація як опанування інформаційно-комунікаційними технологіями, є обов'язковим для всіх учасників навчально-виховного процесу.

Необхідно також формувати в учнів розуміння того, що віртуальна реальність – це результат невідомої фантазії, продукт / продукція певної діяльності, використовувана з певною метою. Розкриваючи механізми створення віртуальної реальності, важливо викликати в учнів критичне ставлення до пропонованого віртуального продукту / продукції, оцінювальне ставлення. Добре, якщо вчителю вдасться організувати обговорення використовуваних технологій, заохочувати учнів до висловлювання власних думок, що міститимуть оцінювальні судження не лише з приводу побаченого та почутого, а й саморефлексію емоційних переживань та вражень. Також є необхідним, використовуючи зміст навчального матеріалу, залучати учнів до створення індивідуального або колективного віртуального витвору. Важливим постає процес створення власного продукту / продукції з подальшим обговоренням результатів персональної або спільної діяльності, визначенням позитивних та негативних його сторін, а також передбаченням можливих перспектив і наслідків власних дій.

Завдання полягає в тому, щоб подолати тип ментальності, який переважав за часів індустріальної епохи. Постулатом застосування Інтернет-технологій за допомогою сучасних пристроїв і гаджетів має стати розуміння того, що навіть «найкрутіший» пристрій не забезпечить щастя та успіх для людини. Це лише засіб, за допомогою якого можна поліпшити життя за рахунок економії часу для пошуку та отримання інформації. Це пристрій для зручного введення та збереження власних напрацювань у формі текстів, інфографіки, апарат для швидкого зв'язку з метою спілкування та передачі даних. Основне завдання та

мета використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій – компетентне застосування для самореалізації та творчості.

У повсякденній навчально-виховній діяльності, спілкуванні з учнями, учитель має формувати у них аналітичне мислення, піддаючи аналізу та осмисленню інновації, особливо пов'язані з Інтернет-технологіями та інформаційно-комп'ютерним устаткуванням. Доцільність інновацій, їх переваги та недоліки мають ставати предметом обговорення, неупередженого оцінювання.

Таким чином, стан і розвиток учня, його соціалізація в Інтернеті буде залежати від якості педагогічних впливів і компетентності педагогічних працівників, які його оточують. Застосування Інтернет-технологій має слугувати не просто стихійному зростанню свідомості учня, а, завдяки впливу вчителя, відбуватися як «самопізнання, саморефлексія, що призведуть до результативної самотворчості». На думку С. Крилової, це «вміння поєднатися зі своєю внутрішньою природою, вибрати мотивацію до життя, здатність постійно розгортати власні потенції» [3].

Світосприйняття сучасних дітей і підлітків, їхнє інформаційне світобачення має формуватися за рахунок не заперечення, не відторгнення, а застосування Інтернет-технологій у навчально-виховному процесі, що буде означати цілеспрямовану, керовану їх соціалізацію за допомогою Інтернету. Інтернет-простір з його чисельними сайтами-«бібліотеками», соціальними мережами, функціональними додатками допомагає особистості подолати ті форми відчуження, які вона не може подолати в реальному житті. У цьому контексті важко переоцінити роль учителя, який завдяки новітнім технологіям має можливість для залучення учнів класу до спільної діяльності, ролевих ігор, комунікаційних проектів тощо з урахуванням індивідуальних здібностей та особливостей.

Безумовно, без особистісного та професійного розвитку вчителя не може йтися про управління навичками учнів, оскільки суб'єкт-суб'єктні відносини сучасного навчального процесу передбачають високу емоційну включеність учителя у процес навчання, розуміння відмінностей інформаційного суспільства та сліду, що він залишає у свідомості молодого покоління, а також спілкування мовою власних інформаційних компетенцій. Для сучасного вчителя його готовність до зазначеного процесу навчання та соціалізації учнів відображає особистісну моральність та відповідальність.

Таким чином, будь-який науково-технічний прогрес (машинна революція, винайдення парового двигуна, використання енергії атома тощо), з одного боку, відображав позитивні зрушення в житті людини та суспільства, а з іншого – відбивала проекції негативних впливів. Інформаційна революція, що відбувається сьогодні, має безліч недоліків і переваг. Отже, потрібно правильно оцінювати альтернативні можливості та докладати зусиль для втілення бажаних змін, завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям і запобігати шкідливим впливам технологій, відповідно

до нашого знання про їх особливості та наслідки застосування.

Таким чином, масштабність застосування інформаційних технологій, зокрема Інтернету, постійно розширює сфери діяльності у ньому учнів ЗНЗ – від спілкування до власної творчості. Оскільки це охоплює соціальну та культурну сферу сучасного суспільства, то вимагає постійної уваги і контролю з боку «уповноваженого соціалізатора» – навчального закладу. Кращим засобом згаданих функцій є залучення учнів до Інтернет-діалогу з учителем. Яким він буде, залежить від всіх учасників навчально-виховного процесу.

Використані літературні джерела

1. Андрущенко В. П. Інформаційна підтримка освіти: переваги та ризики / В. П. Андрущенко // Професійне становлення особистості. – 2015. – № 4. – С. 14–18.

2. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – Київ : Пед. думка, 2009. – 520 с.

3. Крилова С. А. Особистість / С. А. Крилова // Філософський енциклопедичний словник. – Київ : Абрис, 2002. – С. 457–458.

4. Клименко В. В. Как воспитать вундеркинда / В. В. Клименко. – Харьков : Фолио ; СПб : Кристалл, 1996. – 463 с.

5. Крутько Е. А. Проблема личностных форм отчуждения в образовательном процессе / Е. А. Крутько, Т. А. Рубанцова // Философия образования. – 2016. – № 3. – С. 70–76.

6. Новые информационные технологии и судьбы рациональности в современной культуре (материалы «круглого стола») // Вопросы философии. – 2003. – № 12. – С. 3–52.

Bibliography

1. Andrushchenko V. P. Informatsiina pidtrymka osvity: perevahy ta ryzyky / V. P. Andrushchenko // Profesiine stanovlennia osobystosti. – 2015. – № 4. – S. 14–18.

2. Kremen V. H. Filosofii liudynotsentryzmu v stratehiiakh osvithnoho prostoru / V. H. Kremen. – Kyiv : Ped. dumka, 2009. – 520 s.

3. Krylova S. A. Osobystist / S. A. Krylova // Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk. – Kyiv : Abrys, 2002. – S. 457–458.

4. Klymenko V. V. Kak vospytat vunderkynda / V. V. Klymenko. – Kharkov : Folyo ; Sankt-Peterburh : Krystall, 1996. – 463 s.

5. Krutko E. A. Problema lychnostnykh form otchuzhdeniya v obrazovatelnom protsesse / E. A. Krutko, T. A. Rubantsova // Fylosofiya obrazovanyia. – 2016. – № 3. – S. 70–76.

6. Novye ynformatsyonnye tekhnolohy y sudby ratsyonalnosti v sovremennoi kulture (materyaly «kruhloho stola») // Voprosy fylosofiyy. – 2003. – № 12. – S. 3–52.

